

Originalni naučni rad
Primljen: 08.02.2016.
Odobren: 20.05.2016.

PRIRODA LJUDSKIH PRAVA

U prvom delu autor ukazuje da su, za razliku od prošlosti, u naše vreme ljudska prava prerasla u objektivan pravni institut, pa čak i poseban sistem. Ona su formulisana i zaštićena i na unutrašnjem i na međunarodnom planu.

Drugi deo rada bavi se shvatanjem da su ljudska prava deo tzv. prirodnog prava. Autor primećuje da se teorija prirodnog prava ne može prihvatiti i to iz mnogo razloga. Ona je, po njemu, čista konstrukcija, koja je daleko od realnosti, a uz to i suvišna. Pravo, a time i ljudska prava kao njegov deo, je društvena tvorevina koja se razvija uporedo sa društvom, pri čemu, gledano na duži rok, napredne norme u materiji ljudskih prava istiskuju one prevaziđene. Život i ljudske potrebe su faktori koji nameću takav razvoj.

U trećem delu rada, autor primećuje da pošto se pod ljudskim pravima imaju u vidu razne stvari, u najmanju ruku takav poseban koncept i, sa druge strane, konkretna prava, ne može se dati jedinstveni odgovor na to šta je u stvari priroda ljudskih prava. To je utoliko teže zbog toga što ljudska prava imaju razne dimenzije – pravnu, filozofsku, ideološku, političku, ekonomsku, socijalnu, pedagošku itd. Ipak, on daje svoje viđenje osnovnih karakteristika savremenog koncepta ljudskih prava.

U četvrtom delu autor primećuje da, kada kada je reč ne o konceptu, već o samim ljudskim pravima kao takvim, njihove osnovne karakteristike su da su ona: 1) izvorna - pripadaju svakome po osnovu toga da je ljudsko biće (opšta prava) ili pripadnik određene ugrožene grupe (posebna prava); 2) sveopšta – pripadaju svakome odn. svim pripadnicima ugrožene grupe, bez ikakvog razlikovanja po osnovu ličnih svojstava, a sa druge strane, najvažnija takva prava priznaju se u svim državama; 3) neotuđiva – čovek se ne može odreći ili na drugog preneti svoja najvažnija ljudska prava, kao što su pravo na život, pravo glasa itd.; 4) donekle različita – premda u načelu svi ljudi imaju ista osnovna ljudska prava, odnosno svi pripadnici ugrožene grupe ista posebna prava, pravna stvarnost svakog pojedinca se razlikuje zato što on u zavisnosti od objektivnih činilaca, koji nemaju za cilj nikakvu diskriminaciju (državljanstvo, stručna sprema, godine života, radni staž, invalidnost, pripadnost nacionalnoj manjini itd.) i veći ili manji krug drugih ljudskih prava. Pomenute karakteristike ujedno ukazuju i na prirodu ljudskih prava.

Ključne reči: Ljudska prava, Međunarodno pravo, Prirodno pravo

* Redovni profesor, Fakultet za poslovno-industrijski menadžment i pravo, Univerzitet „Union – Nikola Tesla“, Beograd; krivokapicboris@yahoo.com.

1. Koreni i osnov ljudskih prava

U prošlosti, posebno u despotijama i apsolutističkim monarhijama, vladar je imao neograničenu vlast, što znači i mogućnost da odlučuje o sudbini pa i životu svojih podanika. On je, zavisno od svoje procene, ili čak samo od trenutnog raspoloženja, mogao da nekome prizna posebna prava (npr. pripadnicima neke verske ili etničke grupe), kao što je mogao i da ih uskrati. Ako bi nekome i priznao izvesna prava, to se smatralo aktom njegove "milosti". Sa druge strane, mogao je kad god želi, da promeni mišljenje i ukine ili ograniči već priznata prava, a to je tim pre mogao da učini njegov naslednik na prestolu.

Pa ipak, čak i u dalekoj prošlosti postojala su određena odstupanja, bilo da se radilo o poštovanju običajnih pravila, bilo da se smatralo da određena prava ljudi imaju po Božijoj pravdi¹.

U naše vreme na ovo se gleda drugačije. Ljudska prava su prerasla u objektivni pravni institut, pa čak i poseban sistem. Ona su deo kulturne tekovine savremenih društava.

Istorijski gledano, ljudska prava nastala su kao rezultat klasnih i drugih borbi unutar država, a u izvesnom smislu i kao objektivno neophodan uslov za normalno funkcionisanje svakog društva. Prvo su se u ovom ili onom obimu i sadržaju javila u unutrašnjim porecima država, a zatim su prerasla nacionalne okvire država i stekla potvrdu i zaštitu na međunarodnom planu. Kasnije je nagli razvoj međunarodnog prava učinio da su mnoga ljudska prava prvo utvrđena u međunarodnim okvirima, da bi tek nakon toga postala deo pravnih poredaka država.

U savremenim uslovima ljudska prava formulisana su i zaštićena i na unutrašnjem i na međunarodnom planu, što znači i domaćim propisima svake konkretne države (ustav, zakoni itd.) i relevantnim međunarodnim ugovorima i drugim izvorima međunarodnog prava. Takođe, o doslednom ostvarivanju odn. uživanju ovih prava staraju se i domaći organi svake države (sudovi, ombudsmeni i dr.) i sve brojniji međunarodni organi i tela (međunarodni sudovi za ljudska prava, razna ugovorna tela za međunarodna prava itd.).

2. Prirodno pravo

Razvijajući ideje o prirodnom pravu koje postoji nezavisno od ljudske volje,² neki od najvećih umova i njihovi sledbenici još davno su u vidu imali upravo

¹ Ovo je nesumnjivo, mada se, s druge strane, praktično tokom čitave istorije mogu naći neki oblici priznavanja, uvažavanja, pa čak i pravnog jamčenja onoga što danas nazivamo ljudskim pravima odnosno makar nekih takvih prava. Krivokapić Boris: „The Position of People in the State Owning and Feudal Societies – the First Human Rights?“, *Megatrend Revija – Megatrend Review* 2/2014, 3-34.

² Ova teorija nastala je u Grčkoj (Hipija, Antifont i drugi sofisti, Sofokle, Platon, Aristotel, stoici), a zatim se razvijala u Rimu (Ciceron, Seneka i dr.) i kroz Srednji vek, sve do naših

ljudska prava.³ I danas mnogi smatraju da ljudska prava spadaju u tzv. prirodna prava, te da zbog toga države nisu u poziciji da ih formulišu, a tim pre ograničavaju ili ukidaju po svojoj volji.

Ova shvatanja sugerisu da postoji nekakvo prirodno, objektivno pravo koje uređuje društvene odnose, s tim da njegova rešenja i postojanje ne zavise od ljudske volje - kao što ne zavise zakoni fizike i drugi prirodni zakoni (npr. zakon gravitacije). Po nekim pristalicama ovog gledišta, prirodno pravo proističe iz same prirode ljudi i društva, po drugima iz ljudskog razuma, po trećima iz Božje volje (božanskog providenja), itd.

Bez obzira na međusobne razlike, pristalice ideje prirodnog prava dele neke osnovne zajedničke stavove. Jedan od njih je teza da postoji neraskidiva veza, a dobrim delom i preklapanje između tog prava i morala. Još je važnije to što je po njima prirodno pravo večno, nepromenljivo i ne zavisi od ljudske volje, a na ljudima je da ga spoznaju i prenesu u svoje pozitivno (važnije) pravo. Ukratko, prirodno pravo je, s jedne strane, ideal koji pozitivno pravo treba da dostigne (prepozna i prekopira) a sa druge, ono je istovremeno kriterijum za ocenu valjanosti postojećeg, pozitivnog prava.⁴

Mislimo, međutim, da ova objašnjenja nije moguće prihvatiti.

Ako bi se prihvatila ova teorija, jedno za drugim javljala bi se pitanja na koja bi bilo teško, ako ne i nemoguće dati odgovore: ko je tvorac tog prava? gde su njegove odredbe? kako je moguće da je ono uvek isto u svim periodima istorije i na svim geografskim područjima? kako možemo biti sigurni da smo dobro razumeli i primenili to pravo? pošto se to pravo realno svodi na samo neke

---

dana. U međunarodnom pravu je prirodnopravna škola posebno vezana za ime čuvenog holandskog teoretičara Huga Grocijusa (1583-1645). On je smatrao da prirodno pravo proističe iz same ljudske prirode, da je ono nepromenljivo, te da pozitivno pravo i praksa moraju biti podređeni mu i nastojati da se s njim usaglase. Važan doprinos razvoju teorije prirodnog prava dali su i Tomas Hobs (1588-1679), Džon Lok (1632-1704), Samjuel Pufendorf (1632-1694), Kristian Volf (1679-1754), Monteskje (1689- 1755), Žan Žak Ruso (1712-1778), Imanuel Kant (1724-1804) i mnogi drugi.

³ Više o raznim shvatanjima prirodnog prava: Haakonsen Knud: *Natural law and moral philosophy: From Grotius to the Scottish Enlightenment*, Cambridge University Press 1996; Posavec Zvonko: „Hobbes - Kant”, *Politička misao* 1/2006, 29-38; George Robert P.: „Natural Law”, *Harward Journal of Law & Public Policy* vol. 31, 1/2008, 171-196.

⁴ Na bazi čuvenih akata Američke i Francuske revolucije (Deklaracija o nezavisnosti, 1776. odn. Deklaracija prava čoveka i građanina, 1789) i njima definisanih prava svih ljudi, u delu filozofije razvijena je teorija o tome da svakom čoveku pripadaju određena neotuđiva, prirodna prava (engl. *natural rights*) koja proističu iz prirodnog prava (*natural law*) i obično se identifikuju kao: život, sloboda, imovina, bezbednost, „traganje za srećom” (kako stoji u Ustavu SAD) i dr. Sastavni deo ovog pristupa je stav kada odnosni oblik vladavine postane štetan po ova prava, narod ima pravo da ga promeni. Mada postoje i drugačija mišljenja, neće se pogrešiti ako se kaže da je ideja prirodnih prava legla u temelje savremenog koncepta ljudskih prava. Više: Barnett Randy E.: „A Law Professor’s Guide to Natural Law and Natural Rights”, *Harward Journal of Law & Public Policy* vol. 20, 1997, 654-681; Finnis John: *Natural Law and Natural Rights*, Oxford University Press 2011.

osnovne principe koje, uostalom, svako (pa i same pristalice teorije prirodnog prava) shvata na svoj način, kako je uopšte moguće zamisliti da savremeni društveni odnosi, u svoj svojoj komplikovanosti i raznovrsnosti, budu regulisani tim putem? kad se već ne zna tačna sadržina prirodnog prava, ne otvara li to prostor za razne manipulacije i zloupotrebe? itd.

Ideja o prirodnom pravu nastala je u dalekoj prošlosti, a zatim je oživljena u Srednjem veku kao pokušaj da se objasne neke pojave, a još više kao nastojanje da se obrazloži da nosioci političke vlasti nisu do kraja slobodni u svojim postupcima, te da onaj ko upravlja društvom nema pravo da nameće svoje viđenje, ne vodeći računa o suštinskim interesima ostalih i čitave zajednice. Tako shvaćena, ova teorija je dugo vremena igrala pozitivnu ulogu, jer se zalagala za poštovanje ljudskih prava, morala, uzvišenih načela, vrednosti i slično.

Pa ipak, priča o "prirodnom" pravu je čista konstrukcija. Kao što su u prošlosti teoretičari pribegavali fikcijama o ekstrateritorijalnosti diplomatske misije u inostranstvu ili broda na otvorenom moru, jer nisu umeli drugačije da objasne imunitete i druge odnose koji su se iz objektivnih razloga (ponajviše, zbog uzajamnih interesa) izgradili u praksi, a danas se sve to posmatra na sasvim drugačiji, realan način, tako isto u XXI veku pozivanje na "prirodno" pravo za koje se ne zna ko ga je stvorio, gde je zapisano, kakva je njegova tačna sadržina i slično, čini se prevaziđenim.⁵

Pre svega, čak i da postoji takvo pravo, to bi značilo da ono važi van vremena i prostora (jer uvek važi) pa je npr. sadržalo i norme vazduhoplovnog ili kosmičkog prava i pre nego što je čovek uopšte izmislio avion ili vinuo se u svemir - dakle i u antičkom svetu ili Srednjem veku? Samo što tada ljudi nisi „bili svesni“ tih normi?⁶ Ovo je razume se, namerno preterivanje, koje ima za cilj da pokaže da je čitav koncept daleko od realnosti.

Sve je zapravo mnogo jednostavnije i prozaičnije. Pravo, kao i sva druga pravila ponašanja (moral, pravila kurtoazije itd.), razvija se uporedo sa ljudskim društvom, kao rezultat protivrečnih tendencija i interesa. Tako je npr. robovlasništvo napušteno i zabranjeno, ne zato što su ljudi odjednom shvatili da se taj sistem društvenih odnosa kosi sa nekakvim prirodnim pravom, nego zato što to više nije odgovaralo interesima vladajuće klase, odnosno potlačene klase nisu više bile spremne da ga trpe. Na isti način ukinuto je kmetstvo - zato što je kapitalizam tražio slobodnu i pokretljivu radnu snagu, a ne zbog toga što je neko ubedio ljude da to nije u skladu sa prirodnim pravom.

Gledano iz drugog ugla, pravo ne stvara Bog (jer bi ono onda bilo uvek isto i dosledno bi se poštovalo), ne stvara ga priroda (jer bismo ga nalazili u prirodi i samo upijali odn.koristili, kao što nalazimo i korstimo npr. vazduh, vodu, biljke

⁵ Istini za volju, teorija o prirodnom pravu podvrgnuta je veoma ozbiljnoj kritici još u XIX v.

⁶ Ovi primeri se pominja zato što se ljudska prava doživljavaju samo kao deo znatno šireg koncepta prirodnog prava, jedne vrste idealnog pravnog poretka, koje kao takvo uređuje i druge odnose.

itd.). Drugim rečima, ono je društvena tvorevina, na čiju pojavu i razvoj utiču raznovrsni odnosi i procesi. Isto važi i za ljudska prava koja su njegov deo i regulisana su njime.

Drugo je pitanje - može li država (vlast) da nekažnjeno krši osnovna ljudska prava? Teorija prirodnog prava tvrdi da države u tom smislu nemaju slobodu. Međutim da li je tako? Praksa pokazuje da je u principu moguće ukinuti najveći broj ljudskih prava, uvesti diktaturu, strahovladu... Ljudski razvoj ne ide istom brzinom i uvek u istom smeru. Istorija nam je pokazala da se u raznim društvima javljaju apsolutizam,⁷ diktatura,⁸ totalitarizam,⁹ da nakon uzleta društvene svesti i institucija ponekad dolazi do povratka na staro... To su rezultati političkih i drugih odnosa i procesa koji se odvijaju u svakom društvu, a koji zavise od niza faktora.

Konačno, čak i da stvarno postoji prirodno pravo (za koje se ne zna ko je, gde, kada i kako stvorio i koja je njegova tačna sadržina), ko garantuje da će ga ljudi ikada uopšte saznati i razumeti (pored ostalog i da će, čak i da ga u potpunosti otkriju, shvatiti da je to zaista "ono pravo", prirodno pravo) a posebno da će zaista hteti da ga poštuju?

Sve skupa, koncept prirodnog prava je suvišan. Pravo, a time i ljudska prava kao njegov deo, je društvena tvorevina. Kao što se razvijaju tehnika, saobraćaj, medicina itd., razvija se i pravo. I kao što danas niko ne pobada štap da bi po njegovoj senci video koliko je sati, već koristi ručni časovnik, ili proverava vreme

⁷ Neograničena monarhija, oblik vladavine u kojem je sva vlast u potpunosti koncentrisana u rukama jednog čoveka (vladara) ili organa. On je ne deli ni sa kim, nije pravno ograničen ni u obimu, ni u načinu njenog vršenja i nikome ne polaže račune. Istorijski primer su apsolutne monarhije kakve su postojale u Evropi u vreme razvijenog feudalizma - vladavina Elizabete Tjudor u Engleskoj (1558-1603), Luja XIV u Francuskoj (1643-1715), Petra I u Rusiji (1682-1735) itd. U načelu, apsolutizam se ne može isključiti ni danas.

⁸ Neograničena vlast jednog čoveka ili uže grupe ljudi - neke klase, kaste, vojnog vrha, porodice i sl. Tako se obično označavaju nedemokratski režimi u kojima se vlast ne stiče putem opštih i slobodnih izbora, već na druge načine, a u kojima su grubo ograničena odn. drastično se krše osnovna ljudska prava. U tom smislu govori se o diktaturama u Musolinijevoj Italiji, Hitlerovoj Nemačkoj, Staljinovom SSSR, Frankovoj Španiji, Salazarovom Portugalu, Pinočeovom Čileu itd.

⁹ U širem smislu, totalitarnim se mogu označiti sva društva u kojima postoji neki vid izraženog nasilnog nametanja volje vlastodržca, određene klase, staleža, etničke grupe i slično. Ovde se, međutim, misli na totalitarizam u užem smislu, koji je pojava novijeg vremena, nastala posle Prvog svetskog rata. Tek su nove tehnologije (sistemi veza, saobraćajna sredstva, masmediji, sredstva za praćenje i prisluškivanje i sl.) omogućile stvarnu sveobuhvatnu kontrolu društva. Tako shvaćena totalitarna država, ne zadovoljava se time da osigura očuvanje vlasti vladajuće garniture i željenih političkih i privrednih tokova i procesa, već nastoji da prodre u um i srce običnog čoveka, da stekne i zadrži kontrolu nad svakodnevnim životom građana, njihovim ubeđenjima, verovanjima, interesovanjima, pa čak i mislima i osećanjima. Tu zapravo dolazi do pokušaja stapanja države i društva, s tim da ne služi državni aparat društvu, već se društvo stavlja u službu države, a u krajnjoj liniji vlastodržaca. Ogoljeni primer takvih odnosa dat je u čuvenom Orvelovom romanu 1984, objavljenom još 1949.

na displeju mobilnog telefona, tako isto, gledano na duži rok, napredne norme u materiji ljudskih prava istiskuju one prevaziđene. Život i ljudske potrebe su ti koji nameću takav razvoj.

3. Osnovne karakteristike savremenog koncepta ljudskih prava

Pošto se pod ljudskim pravima imaju u vidu razne stvari, u najmanju ruku poseban takav koncept i, sa druge strane, konkretna prava, ne može se dati jedinstveni odgovor na to šta je u stvari priroda ljudskih prava. To je utoliko teže što ljudska prava imaju razne dimenzije – ne samo pravnu, već i filozofsku, ideološku, političku, ekonomsku, socijalnu, pedagošku itd.

Ipak, čini se korisnim da se u najkraćim crtama prezentuju osnovne karakteristike koncepta ljudskih prava u naše vreme.

1. Ljudska prava zajamčena su najvišim pravnim aktima svake države. - U savremenim državama najvažnija ljudska prava zajamčena su već samim Ustavom, a bliže precizirana zakonima i drugim propisima. Njima su uređena i druga pitanja, kao što su mehanizmi nadzora i korekcije, kažnjavanje za kršenje ljudskih prava itd.

2. Ljudska prava više nisu stvar u unutrašnjoj nadležnosti država. - U prošlosti ljudska prava (i pravna zajamčenost i konkretna stvarnost) spadala su u ono što se naziva pitanjima u isključivoj nadležnosti država. Spoljni subjekti (druge države) nisu imali pravo da se mešaju u to. To je bila posledica načelnog gledanja na države kao suverene jedinice i, s druge strane, realnosti odnosa u međunarodnoj zajednici.¹⁰

Više nije tako. Ljudska prava su prerasla u stvar od međunarodnog interesa. Druge države i međunarodne organizacije danas imaju pravo da se interesuju kako se ostvaruju ljudska prava u određenoj zemlji, da traže i primaju informacije o tome, da preduzimaju određene korake onda kada smatraju da je na delu teško kršenje ljudskih prava (diplomatska zaštita, pokretanje postupaka pred međunarodnim telima, uvođenje sankcija i sl.).

3. Osnovna ljudska prava zajamčena su međunarodnim pravom i važe i kada nisu izričito utvrđena domaćim zakonodavstvom. - Danas više nije neophodno da su ljudska prava zajamčena domaćim propisima konkretne zemlje. Kada je reč o najvažnijim među njima, ona su prerasla u univerzalno običajno međunarodno pravo, što samim tim znači da su obavezna za sve države.¹¹

Razume se, u praksi najčešće nije moguće sprečiti vladu odnosne zemlje da prekrši i ta prava – da pobije ili utamniči pripadnike opozicije ili neke etničke

¹⁰ Istina, od toga je bilo i izuzetaka, kao npr. pravo velikih sila da intervenišu u korist verskih manjina u Turskoj, koje su one sebi osigurale kada je Otomansko carstvo oslabilo.

¹¹ Više; Krivokapić Boris: "Običajna pravna pravila u međunarodnom pravu", *Megatrend revija – Megatrend Review* 3/2012, 35-81.

grupe; uvede diktaturu, aparthejd, neravnopravnost muškaraca i žena; odobri mučenje kao deo rada istražnih organa; itd. Ali, tada će ona morati da se suoči ne samo sa opravdanom kritikom ostatka sveta, već i sa snažnim međunarodnim sankcijama koje mogu ići sve do potpune izolacije te države. U najtežim slučajevima (npr. agresija, genocid) moguće su i nasilne akcije međunarodne zajednice, na osnovu odluke Saveta bezbednosti, sa pozivom na Glavu VII Povelje UN.

4. Ljudska prava su danas okrenuta prvenstveno prema državi. – Ljudska prava se prvenstveno doživljavaju kao obaveza države da obezbedi uživanje zajamčenih prava, odnosno da se ne meša, ne krši ih, a ako ta prava ipak budu prekršena, da obezbedi pravna sredstva za ispravljanje nastalog stanja i kažnjavanje krivaca.

Naime, nezavisno od toga da li su priznata na unutrašnjem ili međunarodnom planu, tj. unutrašnjim ili međunarodnim pravom (najčešće su zajamčena na oba plana odn. putem oba pravna poretka), najveći broj ljudskih prava realizuju se u državi odnosno posredstvom države.

U tom smislu kada se npr. govori o zabrani mučenja kao ljudskom pravu (tačnije o slobodi od mučenja), misli se na mučenje koje dolazi od državnih organa. Kada je reč o mučenju koje bi počinili drugi subjekti (privatna lica) situacija je drugačija. Tu je obaveza države da učini sve da se takve pojave ne događaju i da, ako se ipak dogode, pronađe i primereno kazni učinioce, kao i da žrtvi obezbedi potrebnu rehabilitaciju i mehanizme za obeštećenje. Međutim, mučenje za koje su odgovorni nedržavni (privatni) subjekti (duševni bolesnici, nasilnici, oni koji su nekoga oteli da bi iznudili otkup i sl.), ne doživljava se kao kršenje ljudskih prava, već kao vid običnog kriminala.

Dakle, država je ta koja ima obaveze. Subjekti koji su titulari zajamčenih ljudskih prava (pojedinci i grupe) od nje traže obezbeđenje tih prava i zaštitu od njihovog kršenja.

U određenoj meri u istoj ulozi kao država mogu se pojaviti i neki drugi subjekti, kao npr. međunarodne organizacije ili transnacionalne kompanije.

Naime i funkcioner ili službenik međunarodne organizacije može doživeti da mu se u okviru organizacije uskrate ili krše važna ljudska prava – da npr. bude žrtva rasne, polne, verske ili druge diskriminacije, žrtva kršenja nekih prava iz radnog odnosa itd. Pošto su međunarodne organizacije odgovarajućim sporazumima sa državom sedišta i državama članicama izuzete od njihove jurisdikcije, oštećeni službenik bi mogao da ostane bez zaštite. Da se to ne bi dogodilo, mnoge međunarodne organizacije stvorile su posebne organe, u prvom redu administrativne (službeničke) sudove,¹² svoje posebne ombudsmane itd. Njih imaju Ujedinjene nacije, Međunarodna organizacija rada, Evropska unija itd.

U naše vreme aktuelan je problem poštovanja ljudskih prava od strane privrednih preduzeća, posebno onih koja imaju ogranke u raznim državama, te su stoga poznata kao transnacionalne (multinacionalne) kompanije. Svesne toga da

¹² Više: Krivokapić Boris: *Aktuelni problemi međunarodnog prava*, Beograd 2011, 457-460.

su države u kojima posluju spremne da im mnogo toga gledaju kroz prste, one su stalno u iskušenju da, u uslovima slabe ili čak nikakve kontrole, radi sticanja što većeg profita krše prava radnika, koriste dečiji rad, ne obezbeđuju zdrave odn. bezbedne uslove rada, uskraćuju radnicima pravo na sindikalno udruživanje i slično. Međutim, i ove kompanije su dužne da poštuju opšte (univerzalne) međunarodnopravne norme u materiji ljudskih prava, a u slučaju njihovog kršenja treba da odgovaraju pred nacionalnim sudovima odnosnih država i međunarodnim organizacijama.¹³ Mada ovo pitanje nije još uvek pravno rešeno na zadovoljavajući način, više nije sporno da postoje odgovarajuće obaveze i međunarodnopravna odgovornost transnacionalnih kompanija u ovoj oblasti, već su samo nedovoljno definisani njihovi modaliteti - konkretna sadržina obaveza i načini za ostvarivanje efikasnog međunarodnog nadzora nad njihovim poštovanjem. Poslednjih nekoliko godina pod okriljem UN radi se na rešavanju tih problema, a posebno na formulisanju univerzalnog međunarodnog sporazuma koji bi regulisao ova pitanja.

I pored svega rečenog, ljudska prava su, opšte uzev i dalje prvenstveno okrenuta prema državi.

4. Osnovne karakteristike (priroda) ljudskih prava u naše vreme

Kad je reč ne o konceptu, već o samim ljudskim pravima kao takvim, što znači kao skupu određenih ovlašćenja koja pripadaju njihovom titularu, njihove osnovne karakteristike su da su ona:

1) *izvorna* - pripadaju svakome po osnovu toga da je ljudsko biće (opšta prava) ili pripadnik određene ugrožene grupe (posebna prava).¹⁴ Najvažnija od tih prava, ona koja su prerasla u univerzalne međunarodnopravne običaje, pripadaju ovim licima čak i kada nisu posebno utvrđena domaćim propisima;

2) *sveopšta* – ona pripadaju svakome odnosno svim pripadnicima ugrožene grupe, bez ikakvog razlikovanja po osnovu bilo kakvih ličnih svojstava, kao

¹³ Više: Ratner Steven R.: „Corporations and Human Rights: A Theory of Legal Responsibility”, *Yale Law Journal* 3/2001, 443-545; Stephens Beth: „The Amorality of Profit: Transnational Corporations and Human Rights”, *Berkeley Journal of International Law* 1/2002, 45-90; Weissbrodt David, Kruger Muria: „Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights”, *American Journal of International Law* 4/ 2003, 901-922; Ruggie John Gerard: „Business and Human Rights: the Evolving International Agenda”, *American Journal of International Law* 4/2007, 819-840; Jerbi Scott: „Business and Human Rights at the UN: What Might Happen Next?”, *Human Rights Quarterly* 2/2009, 299-320; Pariotti Elena: „Transnational corporations and human rights”, in: Cushman Thomas (ed.): *Handbook of Human Rights*, Routledge 2012, 466-475.

¹⁴ Više o zaštiti posebnih kategorija ljudi: Paunović Milan, Krivokapić Boris, Krstić Ivana: *Međunarodna ljudska prava*, Beograd 2014, 253- 313.

što su pol, etnička pripadnost, imovinsko stanje itd. Sa druge strane, najvažnija takva prava priznaju se u svim državama;

3) *neotuđiva* – čovek može da otuđi neko svoje imovinsko pravo (npr. svojinu nad nekim objektom), ali se ne može odreći ili na drugog preneti svoja najvažnija ljudska prava, kao što su pravo na život, sloboda od mučenja, pravo glasa, posebna prava okrivljenog itd.;¹⁵

4) *donekle različita* – premda u načelu svi ljudi imaju ista osnovna ljudska prava, odnosno svi pripadnici ugrožene grupe ista posebna prava, pravna stvarnost svakog pojedinca se razlikuje. Ovo zato što će on u zavisnosti od objektivnih kriterijuma, koji nemaju za cilj nikakvu negativnu diskriminaciju (državljanstvo, stručna sprema, godine života, radni staž, invalidnost, pripadnost nacionalnoj manjini itd.) uživati uz opšta i veći ili manji krug posebnih ljudskih prava.

Pomenute karakteristike ujedno ukazuju i na prirodu ljudskih prava.

---

¹⁵ Više o raznim ljudskim pravima i njihovim podelama: Krivokapoić Boris: „Klasifikacija ljudskih prava”, Nogo Sreto (ur.): X tematski međunarodni naučni skup Udruženja za međunarodno krivično pravo *Zaštita ljudskih prava i sloboda u vreme ekonomske krize*, Tara 2011, 155-175.

Literatura

- Barnett Randy E.: „A Law Professor’s Guide to Natural Law and Natural Rights”, *Harvard Journal of Law & Public Policy* vol. 20, 1997, 654-681
- Finnis John: *Natural Law and Natural Rights*, Oxford University Press 2011
- George Robert P.: „Natural Law”, Vol. 31, 1/2008, *Harvard Journal of Law & Public Policy* vol. 31, 1/2008, 171-196
- Haakonsen Knud: *Natural law and moral philosophy: From Grotius to the Scottish Enlightenment*, Cambridge University Press 1996
- Jerbi Scott: „Business and Human Rights at the UN: What Might Happen Next?”, *Human Rights Quarterly* 2/2009, 299-320
- Krivokapić Boris: *Aktuelni problemi međunarodnog prava*, Beograd 2011, 457-460
- Krivokapić Boris: „Klasifikacija ljudskih prava”, Nogo Sreto (ur.): X tematski međunarodni naučni skup Udruženja za međunarodno krivično pravo *Zaštita ljudskih prava i sloboda u vreme ekonomske krize*, Tara 2011, 155-175
- Krivokapić Boris: “Običajna pravna pravila u međunarodnom pravu”, *Megatrend revija – Megatrend Review* 3/2012, 35-81
- Krivokapić Boris: „The Position of People in the State Owning and Feudal Societies – the First Human Rights?”, *Megatrend Revija – Megatrend Review* 2/2014, 3-34
- Paunović Milan, Krivokapić Boris, Krstić Ivana: *Međunarodna ljudska prava*, Beograd 2014, 253- 313
- Pariotti Elena: „Transnational corporations and human rights”, in: Cushman Thomas (ed.): *Handbook of Human Rights*, Routledge 2012, 466-475
- Posavec Zvonko: „Hobbes - Kant”, *Politička misao* 1/2006, 29-38
- Ratner Steven R.: „Corporations and Human Rights: A Theory of Legal Responsibility”, *Yale Law Journal* , 3/2001, 443-545
- Ruggie John Gerard: „Business and Human Rights: the Evolving International Agenda”, *American Journal of International Law* 4/2007, 819-840
- Stephens Beth: „The Amoralism of Profit: Transnational Corporations and Human Rights”, *Berkeley Journal of International Law* 1/2002, 45-90
- Weissbrodt David, Kruger Muria: „Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights”, *American Journal of International Law* 4/ 2003, 901-922

PROF. BORIS KRIVOKAPIĆ, PhD

*Faculty of Business-Industrial Management and Law,
University "Union – Nikola Tesla", Belgrade*

THE NATURE OF HUMAN RIGHTS

In the first part of the paper, the author points out that, unlike in the past, in our time human rights developed into a fair legal institution, and even a special system. They are formulated and protected both internally and internationally.

The second part deals with the approach according to which human rights are part of the so-called. natural law. The author notes that the theory of natural law can not be accepted for many reasons. It is pure construction, which is far from reality, and besides it is unnecessary. Law and thus human rights as a part of it, is a social creation, developing along with the society itself, whereby, in the longer term, advanced norms in the matter of human rights replace obsolete ones. Life and human needs are the ones who impose such development.

In the third part the writer notes that since under human rights one can have in mind various things, at least such a special concept and, on the other hand, specific rights, it is not possible to give a single answer to what is the nature of human rights. It is even harder as human rights, have a variety of dimensions - legal, philosophical, ideological, political, economic, social, educational, etc. However, he gives his view of the main characteristics of the modern concept of human rights.

In the fourth part, the author notes that, speaking not about the concept, but human rights as such, their main characteristics are that they are: 1) source - belong to anyone on the grounds that he is a human being (general rights) or a member specific vulnerable groups (special rights); 2) universal - belong to everyone or all members of vulnerable groups, without any discrimination based on personal characteristics, and on the other hand, the most important such rights shall be recognized in all states; 3) inalienable - one can not give up or else share his basic human rights, such as the right to life, the right to vote, etc. ; 4) somewhat different - although, in principle, all people have the same basic human rights, that all members of the vulnerable group share the same special rights, legal reality of each individual is different, depending on the objective factors, which are not intended any discrimination (nationality, professional qualifications, age, length of service, disability, belonging to a national minority, etc.). The aforementioned characteristics also indicate the nature of human rights.

Keywords: *Human Rights, International Law, Natural Law*